

ALEKSANDER PANJEK (UR.): Istrski praznik: Preteklost, sedanjost, avtentičnost: Šagre in ljudski prazniki v severni Istri; Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Ljubljana 2012, 116 str.



Zbornik je v okviru Operativnega programa IPA Slovenija–Hrvaška 2007–2013 nastal v čezmejnem projektu Heritage Live – Živa, oživljena, doživeta kulturna dediščina.¹ Osrednji cilj projekta, ki ga je vodila Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, je bil »krepitev znanja ter dvig kakovosti in učinkovitosti delovanja na področju prepoznavanja, ohranjanja in predstavitve priznanih oblik kulturne dediščine na slovensko-hrvaškem čezmejnem območju« (str. 4), glavni namen pričujoče publikacije pa izboljšanje prepoznavanja nesnovnega izročila na podeželju in v mestih v severni Istri ter nuditi strokovne podlage in orodja za ugotavljanje ustreznih vsebin, vključenih v sodobne praznike, ki se navezujejo na lokalno kulturno izročilo (str. 5). Publikacija je rezultat terenskih in arhivskih raziskav ter pregleda časopisja in literature sodelavcev Fakultete za humanistične študije (UP), ki so znanstveno in strokovno ovrednotili kulturno izročilo čezmejnega območja severne Istre. Po-

sebno pozornost so namenili »razumevanju šagre, predstavitvi čim širšega nabora zgodovinsko izpričanih praznikov in oblik praznovanja, obravnavi pojmov, predstavitvi primerov iz prakse ter ne nazadnje konkretni uporabnosti rezultatov« (str. 6).

Zbornik sestavlja sedem poglavij s priložno in krajevnim kazalom ter z uverturo urednika Aleksandra Panjeka, kjer jasno predstavi namene in cilje študije o preteklosti in sedanjosti ljudskih praznikov v severni Istri s smernicami, primeri in merili za trajnostni lokalni razvoj. Sledi uvodno poglavje avtoric Katje Hrobat Virloget in Karmen Medica, kjer teoretično razjasnita pojme tradicija, tradicionalnost in avtentičnost, ki jih laična javnost rada povezuje s pristnostjo, z izvirstnostjo, avtohtonostjo, neminljivostjo itd. Kot poudarita, sta tako tradicija kot avtentičnost »fleksibilna koncepta, saj ju konstantno ustvarjajo tako državne kot lokalne sile« (str. 8), vendar pri tem ni vprašanje, »kako posamezne kulture tekom časa izgubljajo svojo izvirstnost, tradicionalnost, avtentičnost, ampak kako se tovrstni elementi sprejemajo, interpretirajo in prilagajajo družbenim spremembam, ki so vendarle neizogibne. Kar bo opredeljeno in sprejeto kot tradicionalno in avtentično, je pogosto stvar notranjih polemik in boja za hegemonijo v družbi« (str. 9). Zavedajoč se, da je tradicija spremenljiva, umrljiva, izmišljena, znova oživljena v prilagajanju vsakokratnim sodobnim potrebam, se, kot razmišljata avtorici, raziskovalec znajde v hudi dilemi pri presojanju o tem, kaj naj bi bilo avtentično in tradicionalno, kaj pristno in nepristno. Vendar, kot skleneta, s stališča raziskovanja je namreč treba »vsak kulturni pojav proučevati enakovredno, tako da ne vzpostavljamo ločnice med avtentičnim in manj avtentičnim, folkloro in folklorizmom, saj ostajajo vse kulturne oblike konstrukcije, ki se prilagajajo vsakokratnim sodobnim potrebam po identiteti« (str. 11, 12). Za raziskovalca mora biti zanimiva vsakršna oblika ustvarjanja dediščine, saj nam govori o sodobnih potrebah, ustvarjanju identitete, razumevanju odnosa do preteklosti in sodobnosti, pogleda na svet.

V drugem poglavju Šagre v Istri: Etnološki pogled avtorica Katja Hrobat Virloget na podlagi intervjujev s sogovorniki, arhivskega gradiva in etnološke literature najprej predstavi temeljne pomeni in značilnosti za izraze šagra, *opasilo*, 'semenj' in *fiera*, kjer spoznamo, da se je današnji pomen šagre oblikoval v 18. stoletju in pomeni praznovanje godu zavetnika, ki mu je cerkev posvečena, samo praznovanje pa se prenese na nedeljo po godovnem dnevu. Nadaljuje s predstavitvijo organizacije šagre, pri kateri so včasih sodelovali predvsem mladi, danes pa večinoma starejši, z opisom dneva praznovanja, ki se je začelo s sveto mašo, končalo pa s popoldanskim plesom, in značilnostmi praznične gostitve, konča pa z značilnostmi današnjih šager, ki so ena najpomembnejših lokalnih šeg in bodo naprej živele vsaj kot družinske šege in navade.

V tretjem poglavju Matej Muženič izčrpno predstavi zgodovinski pregled šager in ljudskih praznikov od 16. do 19. stoletja na podeželju in v mestih severne Istre. Interpretacija temelji na raziskavi arhivskega gradiva in dela takratnih piscev ter raznih izobražencev, ki so se posvečali Istri, pri predstavitvi sejmov, šager in prireditev v 19. stoletju pa vključijo tudi časopisno gradivo.

Četrto poglavje se osredotoča na predstavitve sodobnih »tradicionalnih« prireditev s stališča predstavitve dediščine. Raziskava je delo avtoric Katje Hrobat Virloget, Emilije Kastelic in Petre Kavrečič, ki že na samem začetku poudarijo pomen vključevanja stroke pri ohranjanju ali vnovičnem obujanju tradicionalnih šeg in navad za turistične namene, da se izognemo stereotipnim, romantičnim in idealiziranim predstavam. Pozornost najprej namenijo pustovanju in nekaterim opažanjem današnjih letnih šeg in navad, kjer s pomočjo fotografij bralca opozorijo na nekatere izkrivljene uprizoritve kulturne dediščine, kot npr. prikaz življenja kmetov na vozovih v spredu na prazniku refoška v Marezi-gah, ki po njihovem mnenju posegajo na raven kiča in romantične nostalgije, ali le-

¹ Podrobnejše poročilo o projektu smo objavili v prejšnji številki *Glasnika SED* (Panjek 2012: 162–164) (op. ur.).

* Dr. Jasna Fakin Bajec, dr. etnoloških znanosti, prof. zgodovine, asistentka z doktoratom, Sekcija za interdisciplinarno raziskovanje ZRC SAZU, Raziskovalna postaja Nova Gorica. 5000 Nova Gorica, Delpinova 12, E-naslov: jasna.fakin@zrc-sazu.si

potna tekmovanja, ki namesto tekmovanja v vrtilah propagirajo tekmovanje v duhu sodobne lepote industrije (str. 61).

V nadaljevanju so posebno pozornost namenile tudi sodobnim kulinaricnim prireditvam, ki danes sodijo med pomembnejše dejavnosti prezentacije in prepoznavnosti nekega območja, in prireditvam, ki so povezane s prezentacijo in promocijo kulinaricnih znanj in veščin za turistično dejavnost. V sklepnih ugotovitvah opozorijo, da pojav kulinaricnih prireditev poleg že znanih vaških šager nakazuje nov način predstavitev in oživitve nesnovne dediščine, ki so ga ljudje dobro sprejeli, kar se kaže v večanju njihovega števila. Sklenejo z že večkrat potrjeno tezo Janeza Bogataja, da je za uspešno predstavitev kulturne dediščine treba najprej doobra spoznati in preučiti zgodovino načina življenja nekega bivalnega območja in šele nato nadaljevati v smeri odkrivanja in kreativnosti novih bogastev (str. 71).

Pomemben strokoven in aplikativen doprinos je peto poglavje z naslovom Podlage in smernice za trženje šager in ljudskih praznikov, v katerem ekonomist Gorazd Sedmak poudari pomen valorizacije in komifikacije kulturne dediščine za sodobne potrebe, pri čemer pa se je treba »zavedati vseh nevarnosti, kot so popačenje dediščine, njeno pretirano in nestrokovno izkoriščanje, ki vodi v izgubo »avtentičnosti« in posledično razkrajanje identitete in odpor lokalnega prebivalstva« (str. 76). Čeprav težko trdimo, da se bo z nestrokovno prezentacijo dediščine izgubila »avtentičnost« nekega bivalnega okolja, saj, kot sta pojasnili že avtorici uvodnega poglavja, je izraz avtentičnost konstrukt sedanjih pogledov, potreb in želja, avtor pravilno poudarja, da je za uspešno predstavitev in trženje dediščine potrebno »sodelovanje vseh deležnikov pri odločanju; torej lokalnega prebivalstva, lokalne uprave, gostincev in drugih ponudnikov ter stroke (etnologov, zgodovinarjev ...). /.../ Organizator, ki ne upošteva mnenj drugih interesnih skupin, bo na dolgi rok zelo težko uspešno vodil prireditve« (str. 76, 77).

Hkrati pa je za uspešno trženje pomembno tudi razumevanje in oblikovanje pričakovanj obiskovalcev, saj nobena prireditev ni

primerna za vse goste. Ko so obiskovalci deležni pričakovanega doživetja, bodo prireditve dojemali kot kakovostno. Pri tem je treba biti pozoren na več elementov; od dostopnosti, parkirnih mest, gostinske ponudbe, prodaje značilnih pridelkov do animacije in drugih zanimivih vsebin. Po mnenju avtorja se danes premalo pozornosti namenja strokovni segmentaciji trga, zavestnemu tržnemu pozicioniranju in jasni usmeritvi, saj je večina današnjih prireditev organizirana in vodena po principu »za vsakega nekaj« (str. 77) ali celo »poskusimo, pa bomo videli, kaj bo šlo« (prav tam). Avtor v nadaljevanju na primeru izmišljenega primera poda devet korakov, ki naj bi organizatorjem šager pomagali pri odločanju.

V šestem poglavju avtor Matej Muženič predstavi ključne zgodovinske prvine šager in ljudskih praznikov v severni Istri, ki jih sodobni organizatorji dediščinskih prireditev lahko posnemajo in inovativno nadgradijo s sodobnimi pričakovanji. Predstavljene so splošne značilnosti šager, sejmov, kulinarike, glasbe in plesa ter raznih iger/predstav. Delo konča poglavje Primeri in merila za izbor in ocenjevanje vsebin šager in ljudskih praznikov, kjer avtorja zadnjih dveh poglavij najprej interpretirata zaželene in manj zaželene vsebine šager ter ustrezne primere današnjih šager v severni Istri, na koncu pa Gorazd Sedmak predstavi merila za presojo primernosti valorizacije kulturne dediščine. S pomočjo teh meril naj bi bilo po prepričanju urednika in vodja projekta Aleksandra Panjeka »v prihodnje mogoče izbirati in ovrednotiti prireditve, ki bolje vključujejo in predstavljajo pristnejše značilnosti istrskih praznikov« (str. 6).

Zbornik s pomočjo teoretičnega in aplikativnega dela zelo nazorno prikaže načine ustvarjanja in rabe nesnovne kulturne dediščine za sodobne namene. Preseči je namreč treba dejstvo, da je dediščina le vir za izražanje lokalne/regionalne/prostorske identitete, vzpostavljanje socialne in teritorialne kohezije, medgeneracijsko povezovanje in popestritev turističnih prireditev, temveč so lahko materialne in nematerialne sestavine iz naše preteklosti pomemben dejavnik za vzpostavljanje trajnostnega razvoja, ki bo oblikoval produkte, ki jim bo

prav tradicija z inovacijo omogočala dodano vrednost. Obenem publikacija jasno prikaže, da tradicionalni ljudski prazniki in šagre ne predstavljajo statičnih, nespreminjajočih se tvorb in »konzumirane« glasnike avtentičnosti, ki se ne prilagajajo aktualnim družbenopolitičnim potrebam, željam in idejam lokalnega prebivalstva, temveč so lahko tudi začasni, minljivi ali naključni kulturni produkti. Pri odločitvi za njihovo vnovično oživljanje, rabo ali nadgradnjo pa je treba slediti v publikaciji predstavljenim pristopom, ki zajemajo zgodovinsko in etnografsko raziskavo, ovrednotenje pomembnih zgodovinskih sestavin za današnje potrebe in načine življenja, interdisciplinarni pristop (kjer imajo poleg zgodovinarjev, etnologov, kulturnih antropologov pomembno vlogo tudi ekonomisti) in komplementarno sodelovanje stroke z lokalnim prebivalstvom in lokalno oblastjo.

Zbornik je odličen primer dobre prakse, kako strokovno pristopiti k praksam ohranjanja, predstavitev in rabe kulturne dediščine, da bo kakovostno predstavila pretekli način življenja, hkrati pa nudila različne možnosti za kreacijo novih inovativnih izdelkov, ki bodo konkurenčno in privlačno predstavljali določene lokalne skupnosti. Morda nekoliko zmoti le del njegovega naslova oziroma beseda avtentičnost, ki je sicer v uvodnem poglavju jasno opredeljena kot konstrukt sedanjega pogleda na pretekle stvaritve, saj zelo težko opredelimo, kaj je v nekem lokalnem prostoru in času resnično avtentično oziroma neavtentično. Težava se npr. pokaže že pri opredeljevanju pustnih likov ali načinov pustovanja, saj je ta prireditev ena najbolj spremenljivih šeg in stalno odvisna od sodobnih potreb, želja in okusov. Kateri pa so avtentični pustni liki na povorki v Kopru? Čeprav je pojem avtentičnost in z njim povezane sopomenke (npr. tipično, pristno) zelo priljubljen med ekonomisti, kar se kaže tudi v pričujoči publikaciji, je vendarle treba biti do javnosti jasen in se izogibati estetskim in imaginarnim pojmom, ki so namenjeni zgolj marketingu, dejansko pa pačijo oziroma izkrivljajo resnico.